

A. Ü. Veteriner Fakültesi Doğum B. ve Jinekoloji Kürsüsü
Prof. Dr. Hüseyin Erk

**1952-1969 YILLARI ARASINDA KLİNİĞİMİZE GETİRİLEN
HAYVANLARIN DOĞUM ve JİNEKOLOJİK
HASTALIKLARININ GENEL ANALİZİ**

Hüseyin Erk¹

Celalettin Akkayan²

Zusammenfassung

“Allgemeine Analyse der geburtshilflichen und gynaekologischen Krankheiten der Haustieren, die in unsere Klinik zwischen 1952-1969 Jahren gebracht wurden.”

Es wurden die Verteilungen der Krankheiten der in unserer Klinik binnen 18 Jahren, also ab der Begründung der Klinik bis zum Ende des Jahres 1969 (1952-1969) untersuchten und behandelten Tiere (Kühe, Katzen, Hündinnen, Geflügel, kleine Wiederkaeuer, Einhuftiere und Wasserbüffel) geprüft. In dieser Zeit sind insgesamt 17916 Tiere untersucht und behandelt worden, von denen bildeten die Mehrzahl Kühe mit 73.01 % (13081), dann folgen Katzen mit 12.68 % (2282), Hündinnen mit 5.59 % (1003), Geflügel u.a. mit 3.28 % (588), Schafe-Ziegen mit 2.29 % (412), Einhuftiere mit 2.22 % (409) und schliesslich Wasserbüffel mit 0.78 % (141). Die Kühe, die zur Klinik gebracht wurden, haben in diesen 18 Jahren eine 300 % ige Erhöhung gezeigt. Die Kühe sind meistens für die Traechtigkeitsuntersuchung (44.98 %) und dann der Reihe nach für die Behandlung der Mastiten (16.09 %), der Metriten (9.55 %) und der Schweregeburten (2.55 %) gebracht worden. Bei den Katzen bildeten 49.47 % der Faelle Ovariektomie, 24.01 % Schweregeburten. Bei den Hündinnen lagen 24.92 % der Faelle Ovariektomie vor. Bei den kleinen Wiederkaeuern hat man am meistens die Schweregeburten (26.21 %) festgestellt. Die Einhuftiere wurden am meisten für die Schwangerschaftsuntersuchung (43.52 %), dann für die Vaginakrankheiten (14.67 %) und für die Schweregeburten (10.02 %) gebracht. Bei Wasserbüffel lagen die Faelle folgendermassen: Traechtigkeitsuntersuchungen 27.66 %, Prolapsus Vaginae 26.44 %, Schweregeburten 14.89 %. Wie es bei den Kühen und kleinen Wiederkaeuern ist, wurden die selben Kaiserschnitt am Wasserbüffel ausgeführt.

---

¹ A.Ü. Veteriner Fakültesi Doğum B. ve Jinekoloji K. Profesörü, Ankara-Türkiye.

² A.Ü. Veteriner Fakültesi Doğum B. ve Jinekoloji K. Doçenti, Ankara-Türkiye.

Özet

Kliniğimizde, kuruluşundan 1969 sonuna kadar (1952-1969) 18 yıllık süre içinde, muayene ve tedavi edilen hayvanların (inek, kedi, köpek, kanatlı, küçük ruminant, tektırnaklı ve manda) yıllara ve hastalıklara dağılışı incelenmiştir. Bu süre içinde toplam olarak 17 916 vaka gelmiş, bunun %73.01 (13 081) gibi büyük bir çoğunluğunu inek, %12.68 (2 282) ni kedi, %5.59 (1.003) nu köpek, %3.28 (588) ni kanatlı v.s., %2.29 (412) nu koyun-keçi, %2.22 (409) ni tektırnaklı, %0.78 (141) ni mandalar teşkil etmiştir. Kliniğe getirilen inek sayısı bu 18 yıllık süre içinde yüzde üçyüz bir artış göstermiştir. İnekler en çok gebelik muayenesi için (%44.98) ,sonra sırasıyla mastitis (%16.04), metritis (%9.55), güç doğum (%2.55) v.s. nedenleriyle getirilmişlerdir. Kedilerde vakaların %49.47 ni ovarieektomie, %24.01 ni güç doğumlar, köpeklerde ise vakaların %24.92 ni ovarieektomie operasyonları teşkil etmiştir. Küçük ruminantlarda en fazla rastlanılan patolojik durum güç doğumlar (%26.21) olmuştur. Tektırnaklılar kliniğimize en ziyade gebelik muayenesi için (%43.52), vagina arızaları (%14.67) ve güç doğumlar (%10.02) nedeniyle, mandalar ise gebelik muayenesi için (%27.66), prolapsus vaginae (%26.44), güç doğum (%14.89) sebepleriyle getirilmişlerdir. İnek ve küçük ruminantlarda olduğu gibi, mandalarda da sectio caesarea yapılmıştır.

Giriş

Bağımsız bir kürsü olarak çalışmaya başladığımız 1952 yılından bu yana arşivlerimizden faydalanarak kliniğimize getirilen hasta hayvan türlerini ve hastalıkları incelemeyi, gerek ekonomik gerekse öğretim yönünden faydalı olur düşüncesiyle uygun gördük. Buna benzer yayınlar memleketimizde ve yabancı ülkelerde de yapılmaktadır (1, 3, 4, 5).

Yabancı ülkeler veteriner fakültelerinde 1900 yıllarında bağımsız kürsü olarak çalışmaya başlıyan doğum-jinekoloji kürsüleri bizde ancak 1952 yılında bağımsızlığına kavuşabilmiştir. 1952 yılından önce şirurji içersinde öğretilen bu branş, bağımsız hale geçtikten sonra da uzun bir süre şirurji klin'kleri içinde çalışmalarına devam etmiş ve ancak 1965 yılında bugünkü kürsü ve klinik binalarına yerleşebilmiştir. Az sayıdaki elemanlarıyla klinik ve öğretim işlerini çağdaş düzeye çıkarabilme çabaları harcıyan kürsü, araştırma ve yayın faaliyetlerini de aksatmamaya gayret etmiştir (2).

Materyal ve Metod

1952 yılı başından 1969 yılı sonuna kadar A. Ü. Veteriner Fakültesi doğum ve jinekoloji kliniğinde muayene ve tedavi edilen hayvanlar materyalimizi teşkil etmiştir. Bunların türlere ve yıllara göre dağılımı, her türde ortaya çıkan hastalıkların durumu incelenmiştir.

Sonuçlar

On sekiz yıllık süre içerisinde kliniğimizde muayene ve tedavisi yapılan hayvanların türleri ve yıllara dağılışı "tablo 1"de görülmektedir. Toplam 17 916 vakanın % 73.01 (13 081) ni inek, % 12.68 (2 282) ni kedi, % 5.59 (1. 003) nu köpek, % 3.28 (588) ni kanatlı v.s., % 2.29 (412) nu koyun-keçi, % 2.22 (409) ni tektırnaklı, % 0.78 (141) ni mandalar teşkil etmektedir. Görüldüğü üzere hastalarımızın %73.01 gibi büyük çoğunluğunu inekler teşkil etmekte ve bu canlının iktisadi önemini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunu kedi ve köpek gibi süs hayvanları izlemekte, diğerleri ise oldukça az bir oranı kapsamaktadır.

TABLO: 1

	Inek	Kedi	Köpek	Kanatlı v.b.	Küçük Ruminant	Tektırnaklı	Mandalar	Toplam
1952	356	78	43	10	19	11	3	520
1953	415	65	57	24	12	21	12	606
1954	488	87	32	20	14	23	2	666
1955	531	60	46	19	14	34	6	710
1956	584	79	28	13	17	35	2	758
1957	457	74	40	27	24	15	4	641
1958	734	94	40	19	9	36	2	934
1959	686	81	43	16	20	34	3	883
1960	629	135	58	25	14	14	3	878
1961	511	132	64	28	14	28	6	783
1962	553	156	58	21	14	10	8	820
1963	680	187	72	34	40	35	5	1053
1964	766	201	84	40	26	30	15	1162
1965	1077	176	59	52	45	17	16	1442
1966	1250	175	81	66	48	16	15	1651
1967	1225	197	95	48	23	23	18	1629
1968	1034	174	65	73	28	17	14	1405
1969	1105	131	38	53	31	10	7	1375
G. Toplam	13081	2282	1003	588	412	409	141	17916

I. İnek

İneklerin yıllara ve hastalıklara dağılışı gösteren 2 numaralı tablonun incelenmesinden de kolayca anlaşılacağı gibi birinci sırayı "gebelik muayenesi" almaktadır, 5834 vaka ile tümün % 44.98 ni kapsamaktadır. İlk yıllarda kliniğimizde gebelik teşhisleri genellikle vaginal inspeksiyonla yapılmakta idi, bu nedenle çoğu kez teşhis şüpheli kalıyor ve vakanın birkaç defa kliniğe getirilmesi zorunluğuna uğruyordu. Bugün kliniğimizde ineklerin gebelik muayeneleri, diğer ülkelerde olduğu gibi, rektal palpasyonla yapılmakta ve gebeliğin 45 inci gününden itibaren rahat ve kesin teşhis konmaktadır. Tablodan, gebelik muayenesi için getirilen ineklerin ilk yıllara oranla son yıllarda üç kat

TABLO: 2

İnek	Gebelik muayenesi	Vulva bozuklukları	Vagina "	Prolapsus vagina	Metritis	Prolapsus uteri	Metrorrhagia	Pyometra	Uterusun diğer bozukl.	Genital organ tümörleri	Nymphomania	Normal doğum	Güç doğum	Yavru atma	Rerentio secundinar.	Genital organ muayen.	Puerperal enfeksiyon	Dana humması	Diğer metabolizma hast.	Diğer jinekolojik vak.	Mastitis	Meme yara ve fistülleri	Meme tümörleri	Memede diğer bozukl.	TOPLAM
1952	167	-	15	6	6	-	-	-	-	-	-	-	4	-	19	3	-	-	-	-	111	6	1	18	358
1953	165	7	39	4	15	1	-	-	1	1	-	-	9	-	30	5	-	-	-	-	96	19	5	18	415
1954	182	3	18	2	29	8	1	-	-	-	-	-	15	2	23	2	-	2	-	11	123	38	-	29	488
1955	201	3	23	3	42	7	3	-	1	-	-	2	25	3	46	2	-	4	-	-	107	23	-	31	531
1956	244	5	27	10	58	5	2	-	-	1	-	-	9	5	62	1	-	4	-	1	99	14	-	37	584
1957	177	1	10	5	71	9	-	1	-	-	-	1	3	3	51	1	-	-	-	-	89	14	-	21	457
1958	241	5	25	5	133	4	1	2	3	-	5	-	12	8	33	10	-	4	-	-	103	85	5	59	734
1959	277	4	26	17	91	5	6	1	2	2	6	3	17	4	58	7	1	5	-	1	124	27	2	50	680
1960	197	2	23	13	88	-	-	2	-	1	4	1	19	1	44	18	1	4	-	1	167	17	3	23	620
1961	222	3	12	3	36	3	-	1	-	-	-	-	16	-	44	38	1	3	-	3	78	14	3	31	511
1962	245	1	4	14	59	-	1	-	-	-	2	-	18	4	58	32	5	2	-	-	66	30	-	12	553
1963	300	3	18	14	60	4	2	5	-	-	-	-	15	4	57	41	2	1	-	1	93	40	1	19	680
1964	376	4	6	8	67	3	-	-	-	-	1	-	32	-	63	35	4	1	-	2	94	40	-	30	766
1965	493	1	26	13	95	7	2	-	-	-	-	-	30	13	105	1	3	5	-	6	209	41	-	27	1077
1966	619	-	36	21	101	9	-	-	-	-	-	-	19	15	102	28	-	7	1	-	201	36	-	55	1250
1967	619	1	16	33	112	6	2	-	-	-	1	-	34	14	127	78	1	7	1	2	125	19	2	25	1225
1968	539	3	15	27	83	12	1	-	-	2	-	-	26	5	78	83	-	1	-	1	136	13	-	9	1034
1969	620	-	6	25	104	5	-	-	-	-	-	-	32	6	90	71	1	6	-	1	85	17	3	33	1105
Toplam	5834	46	345	223	1250	88	21	12	7	7	19	7	335	87	1090	461	19	56	2	30	2106	493	25	518	13081

bir artış gösterdiği kolayca anlaşılır. İlk yıllarda aynı vakaların birkaç defa gelmek zorunda kalmış olabilecekleri dikkate alınrsa bu artışın daha da fazla olduğu sonucuna kolayca varabiliriz. Yem fiyatlarının artması, bakım şartlarının ağırlaşması her inekten her yıl bir yavru almayı biraz daha zorunlu kılmakta, dolayısıyla hayvan sahiplerini gebe olmıyan ineklerini tedavi ettirmeye veya kasaplık yapmaya zorlamaktadır. Bu neden ve gebeliğin kliniğimizde kesin olarak teşhis edilebilmesi, gebelik muayenesi vakalarının artmasına sebep olmaktadır kanısındayız.

İkinci sırayı % 16.09 ile mastitisler almaktadır. Yalnız burada hemen belirtmek yerinde olur ki, mastitisli bir inek ortalama bir hafta hergün kliniğimize tedavi için getirilir. Bu durumda aynı hasta 5-6 defa gelmek suretiyle vaka sayısını suni olarak arttırmış olmaktadır. Retentio secundinarum ve metritis vakalarında da bugüne kadar böyle tekrarlardan kaçınmadık. Her hastaya bir kart usulünü uygulayabildiğimiz zaman bu pürüzü önlemiş olacağız. Mastitis tedavilerinden pek yüz güldürücü sonuçlar da alamamaktayız. Bunun en önemli nedeni vakanın kliniğimize geç getirilmesi, çoğu kez süt pıhtılaşmaktan ve meme bezlerinde anatomo-patolojik bozukluklar şekillendikten sonra başvurulmasıdır. Bunun yanında süratli bakteriyolojik yoklamalar ve rezistens testleri yaptıramayışımız tedavileri olumsuz yönde etkileyen faktörler oluyor. Kliniğimizde süt muayeneleri Strip Cupp, İndikatorpappier, Brom Tymeul Blue, Brom Creosol Purpel, White Side Test, California Mastit Test vasıtalarıyla yapılmakta, hasta memeler piyasada bulunan Sulvetil-Es, Pan Terramycin Mastit Tüp, Efurazin penicillin gel ve cristal penicillin+streptomycin ile tedavi edilmektedir. Bütün bunlara rağmen, klinik tecrübelerimize dayanarak "mastitis probleminde esas, tedavi değil profilaksidir" görüşümüzü tekrarlıyacağız.

Memelerdeki yara ve fistüller, bütün ineklerin %3.76 nı, memedeki diğer bozukluklar % 3.96 sını teşkil etmektedir. Yaralar genel yaralar gibi, fistüller de dikişle tedavi edilmiş ve iyi sonuçlar alınmıştır. Memedeki diğer bozukluklar, meme ödemi, konjessiyonu, çatlakları, tıkanmaları v.s. yi kapsamaktadır. İnek memelerinde 25 vakada tümör bulunmuş fakat histopatolojik muayeneleri yaptırılmamıştır. İnek genital organlarındaki tümör sayısı ise 7 olarak tespit edilmiştir.

İneklerdeki hastalıkların % 9.55 iyle üçüncü sırayı metritisler alır. Akut metritislerde antibiotik oblet, kronik endometritislerde kateterle antibiotik tedavilerinden iyi sonuçlar alınmakta ve ineklerin fertiliteleri sağlanmaktadır.

Retentio secundinarum vakaları bütün ineklerin % 8.33 nü teşkil etmektedirler. Büyük bir çoğunlukla yavru atmalardan sonra şekillenen retentio secundinarum'lar, güç ve hatta normal doğumlardan sonra da ortaya çıkabilmektedirler. Tedaviye rağmen hemen daima metritisle sonlanmaktadır, tedavileri de bir hayli uzun zaman almaktadır. Retentio secundinarum'lar da mastitisler gibi, klinikçileri tedirgin eden lezyonlardandır. Yavru atma sonu retentio secundinarum şekillenmiş ineklerin bazılarında yapılan serolojik yoklamalarda 37 "Brucellosis" müspet çıkmıştır. Bütün yavru atan ve retentio secundinarumlu vakaların brucellosis yönünden yoklamalarının yapılması halinde bu sayının artacağı kanısındayız.

"Genital organ muayenesi" başlığı altında, kızgınlık kontrolü, inatçı gebe kalamama vakaları, genital kanalın herhangi bir bölümünde bozukluk bulunup bulunmadığı v.s. gibi muayeneleri topladık. Bu bölüm bütün ineklerin %3.52 ni kapsamaktadır. Muayenler rektal ve vaginal yolla yapılmakta, gerektiği hallerde bakteriyolojik muayeneye başvurulmaktadır.

Bütün inek hastalıklarının %2.63 nü kapsayan "vaginadaki bozukluklar" adı altında vagina yaraları, vaginitisler, vagina kanamaları v.s. gibi bozuklukları topladık.

Ineklerdeki arızaların %2.55 iyle dokuzuncu sırada yer alan "güç doğum"lar senenin her mevsiminde olmakla beraber bilhassa şubat-nisan arasında çok fazla ortaya çıkmaktadır. Doğuma güçlük özellikle yavruya ait sebeplerden ileri gelmektedir. Bizim vakalarımızda güç doğum sebeplerini şöyle sıralıyabiliriz: geliş ve vaziyet bozukluğu 33, baştan 133, bacaklardan 58, acaibat 14, iri yavru 16 olmak üzere toplam 254 vaka (bütün güç doğumların %75.8 i) yavruya ait güç doğumlar. Anaya ait güç doğum sebepleri ise: pelvis darlığı 7, cervix spazmı 23, tortio uterie 13 ve uterus kontraksiyonlarının yetersizliği 10 olmak üzere toplam 53 adettir. Bu arada bilhassa ilk yıllarda kayıtların düzenli olmaması nedeniyle sebebi tesbit edilemeyen 28 güç doğum vakasının bulunduğunu da kaydetmek gerekir. Bu güç doğumlara müdahale aşağıdaki tarzda yapılmıştır: yavrunun hatalı durumunu düzeltme 179, embryotomie 53, ekstraksiyon forse 40, sectio caesarea 19, ilâçla müdahale 11, müdahale şekli kaydedilmemiş 33. Bu 335 güç doğum vakasında 132 (% 39.5) yavru ölmüş ve 18 (% 5.3) ana kısıme gönderilmiştir. Vakalar kliniğe çoğu kez yavru öldükten ve hatta ananın durumu tehlikeye girdikten sonra getirilmektedir. Pek azı hariç, hemen hepsine sahipleri tarafından müdahale edilip sonuç alınmadığı hallerde kliniğe başvurulmaktadır. Bu nedenle yavru ölümü yüksek bir orana varmaktadır. Müdahalelerimizden 19 adedi sectio caesarea

şeklinde olmuştur. Bu operasyonun ilk endikasyonu ana ve yavrunun hayatını kurtarmaya yönelmiş olmasına rağmen, yavrusu ölmüş vakalarda da anayı kurtarmak için bazan operasyon yapmak zorunluğu hasıl olmuştur. Vandeplassche (6) de bu tarzda sectio caesarea'lar yapmak zorunda kaldığını bildirmektedir. Veteriner hekimlikte antibiyotiklerin yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıyla, özellikle son yirmi yılda ineklerde sectio cesarea oldukça geniş tatbik sahası bulmuştur. Kliniğimizde yapılan bu operasyon adedi az olmasına rağmen, memleketimizde pratisyen veterinerler tarafından da yapılabileceği kanısındayız. Bilhassa ananın genel durumunun iyi olduğu hallerde combelen ve paravertebral anestezi ile yapılan operasyonlar oldukça yüz güldürücü sonuçlar verir.

Güç doğumlarla ilgili olarak "yavru atma" ları da hemen burada incelemek uygun olur. Yavru atmalar %0.66 oranında ortaya çıkmışlardır. Yavru atmalarda genital kanal doğum için tam hazırlanamadığından yavrunun kendiliğinden çıkması çoğu kez mümkün olamamakta ve kliniğimize getirilen vakalara müdahale güç doğum müdahalesi şeklinde olmaktadır. Şu halde bu vakaları da bir nevi güç doğum kabul edebiliriz. Yavru atmaların sebepleri üzerinde bir analiz yapmak mümkün olmamıştır.

Vaka sayısına göre on ve on birinci sıraları prolapsus vaginae (% 1.70) ve prolapsus uterie (% 0.67) almaktadırlar. Klasik tedavilerinden daima başarılı sonuçlar alınmaktadır, özellikle gebe ineklerdeki prolapsus vaginanın pelvis dikişiyle tedavisi doğumu mümkün kılan iyi sonuçlar verir.

Dana humması (56) ve diğer metabolizma hastalıkları (2), birkaç iyice gecikmiş vaka hariç, kalsiyum tedavisine cevap vermişler ve her zaman söylendiği gibi veteriner hekimliğin yüz akı olmuşlardır.

Vulva bozuklukları (46), fizyolojik ve patolojik metrorrhagia (21), puerperal enfeksiyon (19), nymphomania (19), pyometra (12), genital organlarda tümör (7) görülen diğer hastalıklardır. Vulvadan bir papillom ve bir hyalinize fibrom, vaginadan yumruk büyüklüğünde bir fibrolypom ekstürpe edilmiş, diğerleri ya tedavi edilmemiş veya histo-patolojik muayeneleri yapılmamıştır. Burada şu hususu da belirtmek uygun olur. Kürsü elemanları günün ve gecenin her saatinde, kliniğe getirilemeyen güç doğum ve diğer jinekolojik vakalara sahiplerinin isteği üzerine gitmekte ve gerekli müdahaleleri yapmaktadırlar. Bu vakaların kesin olarak sayıları ve çeşitleri kaydedilmemekle beraber yukarıda sözü edilen rakamları önemli derecede arttırabilecek miktarlara ulaştıklarını söyleyebiliriz.

II. Kedi

Süs hayvanı olan kediler sayıca, ineklerden sonra kliniğimize birçok getirilen hayvanlardır. Tablo 3 de kedilerin yıllara dağılışı incelendiği zaman hasta sayısında tedrici bir artış dikkati çeker. Kedilerde vakaların %49.47 ni ovariektomie operasyonları kapsamaktadır. Kliniğimizde bu operasyon sol ve sağ fossa paralumbalis'ten (daha çok soldan) 1-2 cm lik bir ensizyon yardımıyla yapılmaktadır. Önceleri sadece ovariumların ekstirpasyonu şeklinde yapılan bu operasyon, daha sonraları uterus'un da alınmasıyla ovario-hysterektomie şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Bu suretle operasyondan sonra meydana gelebilecek metritis veya pyometra'dan sakınılmak öngörülmüştür. Derideki operasyon yarası da tek bir catgut dikişle kapatıldığı için, hayvan sahipleri dikişleri aldırarak zahmetinden kurtulmuş olmaktadır.

Kedilerde çokluk itibariyle ikinci sırayı, % 24.01 oranıyla güç doğumlar almaktadır. Güç doğumlara bazan ilaçla, fakat daha ziyade operasyonla müdahale edilmektedir. Genellikle hayvan sahipleri kedilerinden yavru istemedikleri için müdahale bir sectio caesarea değil, bir ovario-hysterectomie şeklinde yapılmaktadır.

Kedi vakalarında % 13.80 oranla operasyon yaraları üçüncü sırada yer almaktadır. Bu grupta genellikle dikişleri alınmak için gelen hastalarla, dikişlerini açmış olan hastalar bulunur.

Metrorrhagia (% 1.59) ve metritis (% 1.40) vakalarında ilaçla tedaviye öncelik verilmesine rağmen, pyometra (% 1.22) vakalarındaki gibi, çoğu kez rasyonel tedavileri operatif müdahaleyi gerektirmektedir.

Genital organlarda herhangi bir bozukluk bulunup bulunmadığı kontroluna getirilen kediler % 1.59 ve gebelik muayenesine getirilenler % 1.27 oranlarına ulaşmaktadırlar.

Vagina (15) ve vulvadaki (2) bozukluklar pek önemli bir durum göstermemektedirler. Kedilerin memelerindeki bozukluklar da oldukça az ortaya çıkmıştır. Memelerde 5 ve genital organlarda 2 adet tümör tespit edilmiştir. İstenmeyen erkekle çiftleşen iki vakada yavru olmaması için gereken tedavi yapılmıştır. Bu arada 7 prolapsus uterie, 2 prolapsus vaginac, 1 hernia uteri, 2 retentio secundinarum, 2 eklampsia vakası tespit edilmiş, köpeklerde tespit edilen "hayali gebelik" kedilerde hiç görülmemiştir.

III. Köpek

Tablo 4'ün incelenmesinden, her yıl kliniğe getirilen köpeklerin sayısında önemli bir değişme olmadığı görülür. Kedilerin bu süre zar-

TABLO: 3

Kedi	Gebelik muayenesi	Vulva bozuklukları	Vagina "	Prolapsus vagina	Metritis	Prolapsus uteri	Metrorrhagia	Pyometra	Hernia uteric	Genital organ tümörleri	Normal doğum	Güç doğum	Retentio secundinarum	Genitel organ muayenesi	Nidasyonun önlenmesi	Eklampsia	Ovariektomi	Operasyon yarası	Diğer Jinekolojik vakalar	Mastitis	Meme yara ve fistülleri	Meme tümörleri	Memede diğer bozukluklar	TOPLAM
1952	3	-	1	-	-	-	3	-	-	-	1	26	-	-	-	-	43	-	1	-	-	-	-	78
1953	-	-	2	-	4	2	2	-	-	-	1	17	-	-	-	-	35	-	1	-	-	1	-	65
1954	1	-	5	-	4	3	-	-	-	-	-	223	-	-	-	-	32	15	-	1	1	2	-	87
1955	-	-	-	-	-	-	5	3	-	-	-	11	-	-	-	-	24	15	1	1	-	-	-	60
1956	-	-	-	-	4	2	1	-	-	-	-	27	-	-	-	-	31	12	1	-	1	-	-	79
1957	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	20	-	-	-	-	46	6	-	1	-	-	-	74
1958	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	32	-	-	-	-	23	31	4	-	1	-	1	94
1959	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-	1	30	-	-	-	-	25	15	-	-	-	-	-	81
1960	2	-	-	-	1	-	2	1	-	-	-	36	1	2	-	-	32	52	6	-	-	-	-	135
1961	4	-	-	1	2	-	1	2	-	-	-	25	-	1	-	-	59	33	4	-	-	-	-	132
1962	-	-	-	-	3	-	2	4	-	1	-	45	-	3	-	-	80	17	1	-	-	-	-	156
1963	2	-	-	-	3	-	2	1	-	-	-	39	1	8	-	-	102	24	5	-	-	-	-	187
1964	3	-	-	-	1	-	-	6	-	-	-	32	-	7	-	-	119	25	8	-	-	-	-	201
1965	5	-	5	-	4	-	5	1	-	-	-	36	-	-	-	-	93	19	3	5	-	-	-	176
1966	5	1	1	1	1	-	-	3	-	-	-	38	-	1	-	2	88	28	2	1	3	-	-	175
1967	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	40	-	4	-	-	123	13	11	-	-	1	1	197
1968	3	1	1	-	1	-	-	1	-	-	-	43	-	4	2	-	100	5	12	-	1	-	-	174
1969	1	-	-	-	4	-	-	4	-	1	-	28	-	4	-	-	74	5	9	-	-	1	-	131
Toplam	29	2	15	2	32	7	36	28	1	2	4	548	2	34	2	2	1129	315	69	9	7	5	2	2282

TABLO: 4

Köpek	Gebelik muayenesi	Vulva bozuklukları	Vagina "	Prolapsus vagina	Metritis	Prolapsus uterie	Metrorrhagia	Pyometra	Hernia uterie	Genital organ tümörleri	Normal doğum	Güç doğum	Retentio secundinarum	Genital organ muayenesi	Nidasyonun önlenmesi	Eklampsia	Hayali gebelik	Ovariektomi	Operasyon yarası	Diğer Jinekolojik vak.	Mastitis	Meme yara ve fistülleri	Meme tümörleri	Memde diğer bozukluklar.	TOPLAM
1952	4	1	-	-	1	-	11	-	-	-	1	8	-	-	-	-	-	13	-	-	1	1	1	1	43
1953	-	-	4	2	1	1	-	-	-	2	-	7	-	2	-	-	-	14	-	-	-	6	18	-	57
1954	2	-	1	-	-	-	3	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	11	1	-	-	8	4	-	32
1955	3	-	1	-	3	-	2	3	-	1	-	3	-	2	-	-	-	13	5	-	1	3	3	3	46
1956	1	-	2	-	2	1	-	1	-	1	1	3	-	2	-	-	-	10	4	-	-	-	-	-	28
1957	1	-	8	-	5	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	13	9	-	-	-	1	-	40
1958	1	-	-	-	5	2	7	-	-	1	3	2	-	3	-	-	-	9	3	1	-	1	2	-	40
1959	4	1	2	-	4	-	4	-	-	2	1	2	3	5	-	-	1	6	5	-	3	-	-	-	43
1960	3	-	1	1	10	-	1	2	-	1	-	3	2	13	-	1	-	10	3	6	-	-	1	-	58
1961	6	-	-	-	14	-	14	2	-	1	-	3	2	3	2	1	-	9	6	1	-	-	-	-	64
1962	1	1	-	-	7	-	10	-	1	-	-	3	-	4	4	-	1	13	9	-	1	-	3	-	58
1963	4	1	8	-	3	-	3	6	-	3	-	5	-	3	2	1	-	21	11	-	1	-	-	-	72
1964	4	3	5	-	15	-	5	3	-	1	-	3	5	11	1	-	-	17	7	2	1	1	-	-	84
1965	13	-	-	3	3	1	1	-	-	1	-	9	-	2	-	-	1	13	10	-	1	1	-	-	59
1966	12	2	7	2	1	-	7	3	1	-	-	10	-	4	-	-	-	21	5	-	-	-	4	2	81
1967	2	-	2	2	5	-	3	3	-	2	-	7	-	18	9	-	2	24	12	1	-	-	3	-	95
1968	4	-	-	-	-	-	2	6	-	2	-	9	-	9	3	-	1	19	2	1	-	1	6	-	65
1969	1	-	2	-	2	-	-	-	-	1	-	5	1	3	5	-	-	14	2	-	-	-	2	-	38
Toplam	66	9	43	10	81	5	74	29	2	19	6	85	13	85	26	3	6	250	94	12	9	22	48	6	1003

ında iki misline yakın bir artış göstermeleri yanında köpeklerde böyle bir artış olmayışı, kedinin daha az külfetli bir süs hayvanı oluşu kadar dini inanışlara da atfedilebilir. Kedilerde olduğu gibi köpeklerde de ovariecktomie operasyonu (%24.92) birinci sırada yer almaktadır. Köpeklerde de operasyon genellikle fossa paralumbalis'ler, pek nadir hallerde linea alba yoluyla yapılmakta ve yine kedilerde olduğu gibi "oavrio-hysterecktomie" tercih edilmektedir. Deriye de, kedilerdeki gibi, çoğu kez catgut ile dikiş konmaktadır.

Gerek ovariecktomie gerek diğer operatif müdahalelerden sonra dikiş alınması veya açılan dikişlerin yenilenmesi için getirilen hastaların teşkil ettiği "operasyon yaraları" grubu %9.37 gibi bir oranda ortaya çıkmıştır.

Köpeklerdeki üçüncü sırayı % 8.47 oranları ile güç doğumlar ve genital organ muayenesi paylaşmaktadırlar. Güç doğumlara ilaçla ve operasyonla müdahale edilmekte, operasyon damızlık olarak kullanılacaklarda sectio caesarea, diğerlerinde ovario-hysterecktomie şeklinde yapılmaktadır. Genital organ muayeneleri, ya genital karnalda şüphelenilen bir bozukluğun aranması veya infertilite yönünden kontrol için yapılmaktadır.

Köpeklerde metiritis vakalarına % 8.07 oranında rastlanmakta, ilaçla tedavilerden müspet sonuçlar alınabilmektedir. Fakat kanaatimiz odur ki, damızlık olmayacak hastalarda en kesin tedavi, pyometralarda (%2.89) olduğu gibi total ovario-hysterecktomie'dir.

Çoğu fizyolojik olmak üzere, fizyolojik ve patolojik metrorrhagia'lı hastalar %7.37 gibi bir oranda ortaya çıkmıştır.

Gebelik muayenesi için getirilen köpekler %6.58 oranındadır. Gebelik muayenesi genellikle karın duvarından palpasyonla yapılmakta, bazı hallerde radyografiden istifade edilmektedir. Fakat hemen şunu belirtelim ki, köpekler karın kaslarını çok kastıklarından karın duvarından yavrunun hissedilmesi çok güç olacağı, röntgenle teşhis de ancak gebeliğin 52 nci gününden sonra yapılabileceği için fazla pratik önemi haiz olamayacağından, köpeklere bir relaksan verildikten sonra karından palpasyon yapmak en uygun methodur.

Meme tümörleri, kedilerden daha fazla ortaya çıkmıştır (%4.78). Genital organlardaki tümörler ise (%1.89) yine kedilerdekinden daha yüksek orandadır. Meme yaraları %2.29 oranında, mastitis ve diğer meme bozuklukları ise oldukça az (6) sayıda görülmüşlerdir. Vaginadaki bozukluklar %4.38, retentio secundinarum %1.29 oranlarında, prolapsus vaginae 10, prolapsus uterie 5, hernia uterie 2, eklampsia 3, kedide hiç rastlayamadığımız "hayali gebelik" ise 3 adet olarak ortaya çıkmışlardır.

IV. Kanatlı ve Diğerleri

Bütün hastaların %3.28 (588) ni kapsıyan bu grup sayı itibariyle genel sıralamamızda dördüncü sırayı almaktadır (Tablo 1). Bu gruptaki hastaların hemen hepsini tavuklar teşkil etmekte, yumurtalıyamama vakaları da büyük çoğunlukta bulunmaktadır. Bu arada prolapsus kloake ve diğer lezyonlar da gözlemlerimiz arasında yer almaktadır. Ayrıca bu gruba kanarya, tavşan, hindi v.s. gibi hayvanlar ve örneğin ovariektomie yapılmış bir maymun da dahildir.

V. Küçük Ruminantlar

Küçük ruminantların hastalıklara ve yıllara dağılışı tablo 5'de izlenebilir. Bunlarda güç doğumlar %26.21 oranıyla birinci sırayı işgal etmektedir. Güç doğum sebepleri: baştan 24, bacaklardan 37, yavrunun iriliğinden 3, acabat 4, geliş ve vaziyetten 1 olmak üzere 69'u yavruya ait, pelvis darlığı 1, cervix spazmı 25, tortio uteri 1, yetersiz uterus kontraksiyonu 4, ruptura uteri 1 olmak üzere 32 adedi anaya aittir, 7 vakada güç doğum sebebini kayıtlarımızda bulamadık. Bunlara, yavruyu düzeltmek 52, ekstraksiyon forse 15, embryotomie 14, sectio caesarea 16 şekillerinde müdahale edilmiştir, 11 vaka için müdahale şekli belli değildir. Yavrulardan 38 tanesi ölmüş, analardan 9 adedi mecburi kesime sevk edilmiştir. Hastalar getirildiklerinde genellikle yavruları ölmüş bulunuyordu. Gecikmemiş vakalarda sectio caesarea, kedi ve köpeklerdeki kadar kolay ve tehlikesiz yapılır kanaatindeyiz.

Mastitisler %21,35, meme yaraları %8.49, memedeki diğer bozukluklar %2.66 oranlarında ortaya çıkmışlardır. Koyun ve keçi mastitislerinde de tedavi, ineklerde olduğu gibi, yüz güldürücü olmaktan uzaktır.

Koyunlar gebelik muayenelerine özellikle kurban bayramları yaklaştığı zamanlarda getirilmektedirler. Kliniğimizde, gebeliğin 3 üncü ayından itibaren teşhise yarıyan karından palpasyon metoduyla muayene yapılmaktadır. Gebelik muayenesi vakaları % 16.28 oranında ortaya çıkmıştır.

Retentio secundinarum ve genital organ muayenesi aynı oranla (%4.61) küçük ruminant hastalıkları arasında beşinci sırayı paylaşmaktadırlar.

Prolapsus uterie %4.36, prolapsus vaginae %1.45 oranlarında görülmüştür. Her iki bozukluk da genel kaidelere göre tedavi edilmiş ve başarılı sonuçlar alınmıştır. Metritisler %2.66, vaginadaki bozukluklar %2.66 oranlarında tespit edilmiş, 3 adet de hypocalcaemie görülmüştür.

TABLO: 5

Küçük ruminant	Gebelik muayenesi	Vulva bozuklukları	Vagina	Prolapsus vagina	Metritis	Prolapsus uterie	Metrorrhagia	Güç doğum	Retentio secundinarum	Genital organ muayenesi	Puerperal enfeksiyon	Hypocalcaemic	Diğer metabolizma hast.	Diğer jinekolojik vak.	Mastitis	Memc yara ve fistülleri	Memenin diğer bozukluklar	TOPLAM
1952	4	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	7	1	2	19
1953	3	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2	5	-	12
1954	6	1	1	-	-	-	-	1	4	-	-	-	-	-	-	-	1	14
1955	-	-	-	-	-	1	-	4	-	-	-	-	1	-	6	2	-	14
1956	3	-	1	-	1	-	1	5	2	-	-	-	-	-	4	-	-	17
1957	1	-	-	-	6	1	1	6	2	-	-	-	1	-	2	1	3	24
1958	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	5	1	9
1959	-	-	-	-	-	2	-	4	-	2	-	-	-	-	12	-	-	20
1960	3	-	-	-	1	-	-	4	2	-	-	1	-	-	2	-	1	14
1961	1	-	-	1	-	-	-	5	-	-	1	-	-	-	6	-	-	14
1962	-	-	-	-	-	-	-	5	-	2	-	1	-	2	1	3	-	14
1963	-	-	2	1	-	1	-	6	2	4	-	-	-	4	12	7	1	40
1964	6	-	1	-	1	-	-	10	2	5	-	-	-	-	1	-	-	26
1965	18	-	-	-	-	5	-	7	4	-	-	-	-	-	11	-	-	45
1966	15	-	3	1	-	3	-	10	1	1	-	-	2	-	4	7	1	48
1967	1	-	-	-	1	-	-	10	-	1	-	-	-	-	8	2	-	23
1968	2	-	-	-	-	-	-	18	-	3	1	-	-	-	4	-	-	28
1969	4	-	-	3	1	3	-	11	-	1	-	1	-	-	5	-	2	31
TOPLAM	67	1	11	6	11	18	3	108	19	19	2	3	4	7	88	33	12	412

VI. Tektırnaklılar

Tablo 6'da görüldüğü gibi, her yıl getirilen tektırnaklı sayısı birbirlerine oldukça yakındır ve vakaların büyük çoğunluğunu % 43.52 oranıyla gebelik muayenesi teşkil etmektedir. Kliniğimizde kısrak gebelik teşhisleri genellikle kimyasal metotlardan Karmann reaksiyonu ile yapılmakta, şüpheli hallerde rektal palpasyona başvurulmaktadır.

Vaginadaki bozukluklar % 14.67 oranında ortaya çıkmıştır.

Tektırnaklılarda güç doğumlar %10.02 oranıyla üçüncü sırada yer alırlar. İneklerdeki kıyasla ana ve yavru için çok daha fazla hayati tehlike gösteren tektırnaklı güç doğumlarında sebepler şöyle sıralanmaktadır: geliş ve vaziyet bozukluğundan 6, baştan 16, bacaklardan 7 olmak üzere 29'u yavrudan, cervix spazmı 1 ,yetersiz uterus kontraksiyonu 3, uterus rupturu 1 olmak üzere 5'i anadan, 7 vakada da güç doğum sebebi kaydedilmemiştir. Bunlara yapılan müdahaleler ise: 19 düzeltme, 7 ekstraksiyon forse, 11 embryotomie şeklinde olmuş ve 4 tanesinde de müdahale şekli kaydedilmemiş. Bu müdahalelerden 27 sinde yavru ölmüş daha doğrusu ölmüş halde getirilmiş, 7 vakada ise analar telef olmuştur. Kliniğimizde müşahade altında ayrıca 11 normal doğum % (2.69) da olmuştur.

Fertilite yönünden genital organ muayenesi %6.48, metritis %3.91, vulva bozuklukları %3.91, mastitis %3.42 oranlarında ortaya çıkmıştır. Pneumo-vagina adı verilen vaginanın hava emmesi % 2.20 oranında görülmüştür, hem infertilite sebebi olan hem de yarış hayvanlarının süratini azaltan bir faktör olarak etki yapan bu bozukluk Caslick operasyonu ile tedavi edilmiş ve iyi sonuçlar alınmıştır. Tektırnaklılar için çok tehlikeli olan prolapsus vaginae % 1.71 ve prolapsus uterie % 0.97, nymphomania ise % 1.22 oranlarında ortaya çıkmışlardır.

VII. Manda

Kliniğimize en az getirilen hasta nevi, hastalıklara ve yıllara dağılışı tablo 7'de gösterilen, mandalardır. Genellikle Ankara çevresi köylerinde bulunan, oldukça haşın ve kötü huylu bu hayvanların kliniğe az getirilme nedenleri, çevrede az bulunuşları yanında, huysuz olduklarından sahipleri ancak çaresiz kalınca kliniğe başvururlar diye izah edilebilir.

Bütün mandaların %27.66 sı gebelik muayenesine getirilmişlerdir. Mandalarda da gebelik teşhisi en rasyonel olarak, aynen ineklerde olduğu gibi, rektal palpasyonla yapılmaktadır.

TABLO: 6

Teknük- h	Gebelik muayenesi	Vulva bozuklukları	Vagina bozuklukları	Prolapsus vagina	Metritis	Prolapsus uterici	Metrorrhagia	Vulvada tümör	Pneumo-vagina	Nymphomania	Normal doğum	Güç doğum	Retentio secundinarum	Puerperal enfeksiyon	Mastitis	Meme yara ve fistülleri	Meme tümörleri	Mmenin diğer bozuklukları	Genital organ muayenesi	TOPLAM
1952	2	-	5	2	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	-	-	11
1953	3	1	9	2	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	1	2	-	21
1954	4	8	5	-	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	3	-	23
1955	24	1	-	-	-	-	-	-	-	1	4	2	-	-	-	-	1	-	1	34
1956	23	1	4	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	4	35
1957	9	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	3	-	-	-	-	-	-	-	15
1958	22	2	1	1	-	-	-	-	-	-	6	4	-	-	-	-	-	-	-	36
1959	17	1	3	-	5	1	1	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	1	1	34
1960	11	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	14
1961	12	-	-	-	-	1	-	3	-	-	-	6	-	2	3	-	-	-	-	28
1962	3	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	10
1963	6	-	18	-	-	1	-	-	1	3	-	3	-	-	-	-	-	-	3	35
1964	7	-	7	-	-	-	-	-	1	1	-	5	-	-	3	-	-	1	5	30
1965	3	-	6	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	6	-	-	-	-	17
1966	8	-	-	1	1	-	-	-	2	-	-	1	-	-	1	2	-	-	-	16
1967	14	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	6	23
1968	5	-	-	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	3	17
1969	5	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	10
TOPLAM	178	16	60	7	16	4	1	1	9	5	11	41	2	2	14	5	2	7	28	409

TABLO: 7

Manda	Gebelik muayenesi	Vulva bozuklukları	Vagina bozuklukları	Prolapsus vagina	Metritis	Prolapsus uterie	Güç doğum	Retentio secundinarum	Genital organ muayenesi	Mastitis	Meme yara ve fistülleri	Memenin diğer bozuklukları.	TOPLAM
1952	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
1953	9	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	12
1954	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2
1955	2	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	6
1956	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
1957	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	4
1958	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	2
1959	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	3
1960	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	3
1961	2	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-	1	6
1962	1	-	-	3	-	-	1	-	1	-	1	1	8
1963	1	-	-	1	-	-	2	-	1	-	-	-	5
1964	6	-	-	3	1	-	2	1	1	-	-	1	15
1965	3	1	-	2	-	2	2	1	-	4	-	1	16
1966	2	-	1	3	-	2	4	1	-	-	-	2	15
1967	4	-	-	4	-	2	2	2	1	-	1	2	18
1968	2	-	-	6	-	-	2	-	4	-	-	-	14
1969	1	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Toplam	39	1	1	33	2	10	21	7	10	5	2	10	141

Mandalarda ikinci sırayı % 26.24 oranıyla prolapsus vaginae almaktadır. Hakikaten bu arıza, diğer dişilere kıyasla mandalarda oldukça yüksek bir oranda ortaya çıkmaktadır. Gebe olanlarda pelvis dikişiyle tedavileri yapılmaktadır. Prolapsus vaginaya kıyasla, prolapsus uteri %7.09 oranıyla oldukça az görülmekte ve bütün bozukluklar arasında, genital organ muayenesi ve meme bozukluklarıyla birlikte dördüncü sırayı paylaşmaktadır. Gerek prolapsus vaginae gerekse prolapsus uterie tedavilerinde dikkatimizi çeken husus, mandalarda extradural spatiuma girilememesi olmuştur. Bu nedenle tedavi hemen daima combelen yardımıyla yapılmaktadır.

Mandalarda güç doğumlar %14.89 oranıyla üçüncü sırayı işgal eder. Müdahalesi oldukça yorucu olan manda güç doğumlarında sebepler şöyle sıralanır: baştan 6, bacaklardan 3, geliş ve vaziyet bozukluğu 3 olmak üzere 12 si yavrudan, pelvis darlığı 4, cervix spazmı 2, tortio uteri 1, uterus rupturu 1 olmak üzere 8'i anadan, 1 adet de sebebi belli olmayan. Bunlara müdahale, 10 hatalı yavruyu düzeltme, 3 ekstraksiyon forse, 5 embryotomic, 3 sectio caesarea şeklinde olmuştur. Yavrulardan 9'u ölmüş veya ölü olarak gelmiş, 2 ana kesime sevk edilmiştir. Sectio caesarea aynen ineklerdeki gibi yapılmıştır.

Retentio secundinarum %4.96 oranında görülmüş ve genel kaidelere göre tedavi edilmiştir. Mandalarda dana humması ve diğer metabolizma hastalıkları hiç görülmemiştir.

A. Ü. Veteriner Fakültesi doğum ve jinekoloji kliniği 18 yıllık süre de normal gelişmesini yapmış, bugün eleman ve tesisleriyle yeterli bir düzeye ulaşmıştır.

Memleket ihtiyaçlarının gereği olarak kültür ırk hayvanların özellikle ineklerin yetiştirilmeleri gün geçtikçe artan bir önem kazanmaktadır. Bu nedenle bilhassa metabolizma hastalıkları ve bunlar yanında güç doğumlar, meme hastalıkları v.s.'nin günden güne artış göstereceği tabiidir. İneklerin kliniğe getirilme güçlüklerinin, ambulans klinik arabasıyla vatandaşın hizmetine koşarak giderilebileceği inancındayız.

Literatür

- 1- **Alibaşoğlu, M., Ş., Yalçiner** (1965): 1933-1961 yılları arasında Ankara ve yöresinde atlarda görülen hastalıklara toplu bir bakış, A. Ü. Vet. Fak. Der., XII, 98-111.
- 2- **Erk, N., F., Dinçer**, (1970): Türkiye'de veteriner hekimlik eğitimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi tarihi, pp. 108-112, A. Ü. Basımevi. Ankara.

- 3- **Hoffmann, W.** (1958): *Wandlungen in der Geburtshilfe bei Rindern*, Berl. Münch. Tieraertzl. Wschr., 71, 110-112.
- 4- **Liess, J., G. Rosenberger, E. Aehnelt** (1955): *30 Jahre Rinderklinik Hannover*. Dtsch. Tieraertzl. Wschr. 62 397-400.
- 5- **Pamukçu A. M., E. Ertürk** (1961): *1933-1960 yılları arasında Ankara ve yöresinde köpeklerde görülen hastalıklara toplu bir bakış* A. Ü. Vet. Fak. Der. VII 323-346.
- 6- **Vandeplassche M.** (1958): *Besonderheiten und Zwischenfälle beim Kaiserschnitt am Rind* Berl. Münch. Tieraertzl. Wschr. 71, 114-116.

Yazı "Dergi Yazı Kuruluna" 29. 9. 1970 günü gelmiştir.